

Sünni Kaynaklara Göre Cafer es-Sâdık'ın Hadisciliği

Abdulkadir EVĐİN*

Abstract

Traditionalism of Jafar as-Sadeq According to Sunni Sources. In this article, we will try to evaluate the traditionalism of Jafar as-Sadeq in the context of information we found from sunni sources. Also we will demonstrate the status of Jafar as-Sadeq in terms of carh-ta'dil and his understanding of hadith. Jafar as-Sadeq, especially, known is a important hadith narrator, for Shia tradition sources and known the source of Shia scholars. Thus, large portion of hadith it is sad that he transfered them, was collected by Shia Kulayni in his work, named "al-Kafi". However Jafar as-Sadeq, is accepted as a hadith narrator not only in Shia traditions but also in sunni ones.

KEY WORDS: Jafar as-Sadeq, Hadith, Narrator, al-Carh-at-Ta'dil, Sunni

GİRİŐ

Hadislerin, sonraki nesillere aktarılmasında rol alan binlerce râvî bulunmaktadır. Ancak, bilinen bir gerçektir ki bu râvîlerin hepsi de muhaddisler nezdinde aynı derecede tanınmışlığa sahip değildir. Bazı râvîler gerek isim olarak gerekse toplumsal faaliyet ve fonksiyonları açısından, diğerlerinden daha fazla tanınmıştır. Ancak bu, fazla tanınmayanların, hadislerin naklinde daha az emek sarfetmiş oldukları anlamına gelmemelidir.

İşte, hicri birinci asrın sonları ile, ikinci asrın ilk yarısında yaşamış ve sonraki bazı nesillerce özellikle dinî-itikâdî sahada model kabul edilmiş olan Ca'fer es- Sâdık (80-148), siyasî kimliğinin yanı sıra, aynı zamanda bir hadis râvîsidir. Bunlara ilaveten kişilik ve fikirleriyle de İslam toplu-

* **Doç. Dr.**, K.S.Ü. İlahiyat Faköltesi

munda önemli bir iz bırakmış olması, onu muhaddisler nezdinde meşhur bir râvi konumuna getirmiştir.

Ca'fer es- Sâdık, özellikle Şia hadis kaynaklarında kendisine isnad edilen çok sayıdaki rivayetleriyle tanınan ve Şiî âlimlere bu alanda kaynaklık eden önemli bir râvîdir. Nitekim onun rivayet ettiği belirtilen hadislerin büyük bir kısmını, Şiî hadis âlimi Küleynî (öl: 329), el-Kâfi¹ adlı eserinde toplamıştır. Ancak Ca'fer es- Sâdık, sadece Şia değil, Sünnî hadis kaynaklarındaki birçok hadisin isnadında da yer almaktadır. Esasen onun isnadında yer aldığı Sünnî kaynaklardaki hadislerin tespit edilip incelenmesi, Ca'fer es- Sâdık'ın rivayet ettiği hadisleri tanıma açısından, kanaatimizce faydalı olacaktır. Ancak, ayrı bir araştırma konusu olacağını düşündüğümüz için, burada o konuya girmeyeceğiz. Burada sadece Ca'fer es- Sâdık hakkında sünnî muhaddislerce/alimlerce yapılmış değerlendirmeleri, yani onun cerh ve ta'dîl açısından konumunu, hadis/sünnet anlayışını, kısacası Ca'fer es-Sâdık'ın hadis ilmindeki yerini, tespit ettiğimiz bilgiler çerçevesinde değerlendirmeye çalışacağız. Araştırmamıza geçmeden önce şu hususu öncelikle belirtmeliyiz ki, buradaki "sünnî kaynaklar"dan maksadımız, daha ziyade münekkid muhaddisler tarafından hazırlanmış olan cerh-ta'dîl yani rical tenkidi türündeki eserlerdir.

CA'FER es-SÂDIK'IN HADİS İLMİNDEKİ YERİ

Ca'fer es-Sâdık'ın hadis ilmindeki yerine geçmeden önce, hayatı hakkında kısaca bilgi vermek uygun olacaktır. Ca'fer es-Sâdık, hicrî 80 yılında Medîne'de doğmuştur. Babası Zeynu'l-Âbidîn Ali'nin oğlu Muhammed b. Ali el-Bâkır (57-116), annesi de Hz. Ebû Bekr es-Sıddîk'ın oğlu Muhammed'in oğlu Kâsım'ın kızı Ümmü Ferve'dir. Anneannesi ise Esmâ bt. Abdirrahmân b. Ebû Bekr es-Sıddîk'tır. Yani hem anne hem de anneanne tarafından Hz. Ebû Bekir'e akraba olup, O'nun torununun torunudur. Bu yüzden kendisi: "Ben, Ebû Bekir'in iki kere oğluyum" ifadesini kullanmıştır.² Babasına, kendi isminden hareketle "Ebû Ca'fer" künyesi verilmiştir. Ubeydullah, Ali ve İbrahim adında üç erkek, Zeyneb ve Ümmü Seleme adında da iki de kız kardeşe sahiptir.³

1 Küleynî, Muhammed b. Yakub, Usûlü'l-Kâfi, tashih ve ta'lik: Muhammed Cafer Şemsüddin, Beyrut 1993.

2 Mizzî, Cemâlüddin Ebu'l-Haccâc, Tehzîbü'l-Kemâl fi Esmâ'r-Ricâl, thk: Beşşar Avvâd Ma'rûf, Beyrut 1994, 5/74-75; İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî, Tehzîbu't-Tehzîb, Dâru İhyâ'it-Türâsî'l-Arabî, Beyrut 1993, 1/358.

3 Gölpınarlı, Abdülbâkıy, Oniki İmam, Der Yay., İstanbul 1989, s. 89, 99.

Tam adı *Ca'fer b. Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebû Tâlib el-Kuraşî el-Hâşimî Ebû Abdullah el-Medenî el-Alevî* olan Ca'fer es-Sâdık, kaynaklarda zaman zaman Ca'fer b. Muhammed es-Sâdık şeklinde de anılmaktadır. Künyesi Ebû Abdullah⁴ olup Emevî halifeleri Abdümelik b. Mervân (65-86), Velîd b. Abdümelik b. Mervân (86-96), Süleyman b. Abdümelik (96-98), Ömer b. Abdülaziz b. Mervân (99-101), Yezîd b. Abdümelik b. Mervân (101-105), Hişâm b. Abdümelik b. Mervân (105-125), el-Velîd b. Yezîd (125-126), Yezîd b. Velîd b. Abdümelik (126-127), İbrahim b. Velîd b. Abdümelik (127) ve Mervân b. Muhammed b. Mervân (127-132) ile Abbâsî halifeleri Ebu'l-Abbâs es-Saffâh (132-136) ile Ebû Ca'fer el-Mansûr (136-158) devirlerini de kapsayan bir dönemde yaşamıştır ve hicrî 148 yılında 86 yaşında vefat etmiştir.⁵

Ca'fer es-Sâdık'ın hayatını bu şekilde kısaca aktardıktan sonra, şimdi onun hadis ilmindeki yerini, bir başka ifadeyle, hadisciliğini incelemeye geçebiliriz. Öncelikle belirtmeliyiz ki, Ca'fer es-Sâdık'ın hadis ilmindeki yerini tespit için müracaat ettiğimiz sünnî kaynaklarda, azımsanamayacak miktarda bilgi bulunmaktadır. Ancak bu bilgilerin, bazı kaynaklarda dağınık ve sınırlı bir şekilde, bazı kaynaklarda ise derli toplu olarak ele alındığı görülmektedir. Ca'fer es-Sâdık'ın hadis ilmindeki yeri hakkındaki bilgilere bütüncül olarak yer veren Sünnî kaynakların başında İbn Adiyy (öl: 365),⁶ Mizzî (öl: 742),⁷ Zehebî (öl: 748)⁸ ve İbn Hacer (öl: 852)⁹ gibi

4 İbn Adiyy, Abdullah b. Muhammed Ebû Ahmed el-Cürcânî, el-Kâmil fi Duafâir-Ricâl, thk: Yahya Muhtar Gazâvî, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1984, 2/555; İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalanî, Lisânü'l-Mîzân, thk: Ma'rifetü'n-Nizâmiyye, Beyrut 1986, 1/353.

5 Hakkında geniş bilgi için bkz: Buhârî, Muhammed b. İsmail, Kitâbu't-Târîhi'l-Kebîr, Beyrut 1986, 2/198; Râzî, İbn Ebî Hâtim, Kitâbu'l-Cerh ve't-Ta'dîl, thk: Muhammed İbrahim el-Mavsilî, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut 1952, 2/487; İbn Şâhîn, Ebû Hafs Ömer b. Ahmed b. Osman, Târîhu Esmâ'is-Sikât Mimmen Nukile Anhum, thk: Abdülmütî Emin Kal'acı, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1986, s. 85; İbn Adiyy, Duafâu'r-Ricâl, 2/555-558; Mizzî, Tehzîbü'l-Kemâl, 5/75-97; Zehebî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman, Siyeru 'A'lâmi'n-Nübelâ, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1993 6/255-270; Zehebî, el-Kâşif fi Ma'rifeti men Lehû Rivâyetün fi'l-Kütübî's-Sitteti, thk: İzzet Ali, Musa el-Müşî, Kahire 1972, 1/295; İbn Hacer, Takrîbu't-Tehzîb, thk: Muhammed Avvâme, Dâru'r-Reşîd, Suriye 1986, 1/141; Esbahânî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Mencûye, Ricâlü Müslim, thk: Abdullah el-Leysî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1987, 1/120-121; ; İbn Hamza ed-Dimeşkî, Ebu'l-Mehâsin Muhammed b. Ali b. Hasan, Zeylu Tezkirati'l-Huffâz, thk: Hüsameddin el-Kudsî, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut trs., 1/150; Hamevî, Yakut b. Abdullâh, Mu'cemül-Buldân, Dâru'l-Fikr, Beyrut trs., 5/163; Ebû Zehra, Cafer Sadık, İstanbul 1992; Öz, Mustafa, "Ca'fer es-Sâdık" md, DİA, İstanbul 1993, 7/1-3; Atalan, Mehmet, Şiiliğin Farklılaşma Sürecinde Ca'fer es-Sâdık'ın Yeri, Araştırma Yay., Ankara 2005.

6 İbn Adiyy, Duafâu'r-Ricâl, 2/555-558.

7 Mizzî, Tehzîbü'l-Kemâl fi Esmâ'ir-Ricâl, 5/75-97.

8 Zehebî, Siyer, 6/255-270.

9 İbn Hacer, Tehzîbu't-Tehzîb, 1/385-386.

aynı zamanda muhaddis olan, biyografi alimlerinin eserlerinin geldiğini söylemek mümkündür. Bunlara ilaveten Muhammed Ebû Zehra'nın Türkçe'mize de çevrilen "İmam Cafer Sâdık" adlı eseri,¹⁰ Ca'fer es-Sâdık hakkında her yönüyle bilgi bulunabilecek önemli bir araştırmadır.

Hadis râvileri tabakası açısından baktığımızda ise Ca'fer es-Sâdık'ın, Enes b. Mâlik ve Sehl b. Sa'd gibi sahâbîlerle görüştüğü¹¹ ve tâbiûn'un yaşça büyüklerinden olduğu belirtilmektedir.¹²

Hadis Aldığı Hocaları

Sünnî muhaddislerin naklettiği bilgilere göre Ca'fer es-Sâdık'ın hadis aldığı hocaları Ubeydullah b. Ebî Râfi'(öl: ?), Urve b. ez-Zübeyr (öl: 94), Atâ b. Ebî Rebâh (öl:114), anne tarafından dedesi olan Kâim b. Muhammed b. Ebî Bekr es-Siddîk(öl.107), babası Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali b. el-Bâkır (öl:114), Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî (öl:124), Muhammed b. Münkedir (öl:130), Müslim b. Ebî Meryem (öl:?) ve Nâfi' Mevlâ İbn Ömer(öl:117)'den oluşmaktadır.¹³ Bunlar içerisinde, hadislerini en çok rivayet ettiği kişinin, babası Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali b. el-Bâkır olduğu belirtilmektedir.¹⁴ Babasından, özellikle abdest, namaz, oruç, hacc, cihâd ve zühd; Muhammed b. Münkedir ve Atâ b. Ebî Rebâh'dan ise daha çok namaz ile ilgili hadisleri nakletmiştir.¹⁵

Hadislerini Nakleden Öğrencileri

Ca'fer es-Sâdık'ın öğrenci profili, hoca profiline göre daha geniştir ve şu kişilerden oluşmaktadır: Ebân b. Tağlib (öl:141), İsmail b. Ca'fer, Hâtım b. İsmail el-Medenî (öl:186), Hasen b. Sâlih b. Hayy, Ebû Bekr b. Ayyâş'ın kardeşi Hasen b. Ayyâş, Hafs b. Ğiyâs (öl: 195), Züheyr b. Muhammed et-Temîmî, Zeyd b. Hasen el-Enmâtî, Saîd b. Süfyân el-Eslemî, Süfyân es-Sevrî (öl:161), Süfyân b. Uyeyne(öl:198), Süleyman b. Bilâl(öl:172), Şu'be b. el-Haccâc, Ebû Âsım ed-Dahhâk b. Mahled en-Nebîl, Abdullah b. Meymûn el-Kaddâh, Abdülazîz b. İmrân ez-Zührî, Abdülaziz b. Muhammed ed-Derâverdî (öl:187), Abdülmelik b. Abdülaziz b. Cüreyc (öl: 150), Abdülvehhâb

10 Ebû Zehra, Muhammed, İmam Cafer Sadık (Çev: İ. Tüfekçi), Şafak Yay., İstanbul 1992.

11 Zehebî, Siyer, 6/255.

12 Hüseyinî, M. Reşid Rıza, İslamda Birlik ve Fıkıh Mezhepleri, (çev: Ahmet Hamdi Akseki), DİB., Yay., Ankara 1974, s. 222.

13 İbn Sa'd, Muhammed, Kitâbu't-Tabakâtî'l-Kübrâ, thk: Ali Muhammed Ömer, Mektebetü'l-Hâncî, Kahire 2001, 7/543; Mizzî, Tehzîbü'l-Kemâl, 5/75.

14 Râzî, Cerh ve't-Ta'd'il, 2/487; Zehebî, Siyer, 6/255.

15 Esbahânî, Ricâlü Müslim, 1/121.

b. Abdülmecîd es-Sekafî, Osman b. Ferkad el-Attâr, Mâlik b. Enes (öl: 179), Muhammed b. İshâk b. Yesâr, Muhammed b. Sâbit el-Bünnânî, Muhammed b. Meymûn ez-Za'ferânî, Müslim b. Hâlid ez-Zencî, Muâviye b. Ammâr ed-Dühnî, oğlu Musâ b. Ca'fer el-Kâzım, Musa b. Umeyr el-Kuraşî, Ebû Hanife en-Nu'mân b. Sâbit (öl: 150), Vüheyb b. Hâlid, akramı Yahya b. Saîd el-Ensârî, Yahya b. Saîd el-Kattân (öl: 198), kendisinden önce vefat eden Yezîd b. Abdullah b. Elhâd, Ebû Ca'fer er-Râzî.¹⁶

Öğrencilerinden bazılarının, Ca'fer es-Sâdık'ın hadislerini nakletme konusunda tereddüt gösterdikleri anlaşılmaktadır. Mesela tanınmış öğrencilerinden Mâlik b. Enes'in, Abbâsî'ler işbaşına gelinceye, yani hicrî 132 yılına kadar, Ca'fer es-Sâdık'tan hadis nakletmediği belirtilmektedir.¹⁷ İmâm Mâlik, daha sonraki süreçte ise onun hadislerini nakletmiş ve bunlardan bazılarını Muvatta'da¹⁸ da yer vermiştir. Ca'fer es-Sâdık'ın zamanına yetiştiği ve görüştüğü halde hadislerini rivayet etmeyen öğrencilerinden biri de Ebû Bekr b. Ayyâş'a (öl: 193)'tır. Bu davranışının sebebi sorulduğunda Ebû Bekr b. Ayyâş şu cevabı vermiştir: "Ona, hocalarından biz-zat işiterek (semâ yoluyla) aldığı ve rivayet ettiği hadis olup olmadığını sorduk, o da, böyle bir hadis olmadığını, rivayet ettiği bütün hadislerin babalarından duydukları hadisler olduğunu belirtti".¹⁹ Ca'fer es-Sâdık'ın hadis rivayeti konusunda babasının etkisinde kalması, Ebû Bekr b. Ayyâş'ı böyle davranmaya sevk etmiş gözükmektedir.

Öte yandan öğrencisi olması tarihen mümkün bulunmayan meşhur hadis alimi Buhârî (öl: 256) de, isnadında Ca'fer es-Sâdık'ın yer aldığı hadislere, Sahîh'nde yer vermemiştir.²⁰ Fakat Müslim,²¹ Ebû Davud,²² Tirmizî,²³ Nesâî,²⁴ İbn Mâce,²⁵ Dârimî²⁶ Ahmed b. Hanbel²⁷ ve İmâm Mâlik²⁸

16 Râzî, Cerh ve't-Ta'd'il, 2/487; Mizzî, Tehzîbü'l-Kemâl, 5/75-76.

17 İbn Adıyy, Duafâu'r-Ricâl, 2/555; Mizzî, Tehzîbü'l-Kemâl, 5/76; Zehebî, Siyer, 6/256; İbn Hacer, Tehzîb, 1/385.

18 Mesela bkz: İmâm Mâlik, Muvatta', cenâiz, hadis no: 1, 1/222; zekât, hadis no: 42, 1/278; hacc, hadis no: 40, 1/336.

19 İbn Adıyy, Duafâu'r-Ricâl, 2/ 555; İbn Hacer, Tehzîb, 1/385.

20 Buna mukabil Buhârî, Edebü'l-Müfred ve Târîhu'l-Kebîr gibi eserlerinde Ca'fer es-Sâdık'ın bazı rivayetlerine yer vermiştir. Mesela bkz: Buhârî, Muhammed b. İsmail, Edebü'l-Müfred, thk: Hâlid Abdurrahman el-Âk, Beyrut 1996, s. 261, hadis no: 990; Buhârî, Târîhu'l-Kebîr, 3/475-476.

21 Mesela bkz: Müslim, zühd. hadis no: 2, 3/2272.

22 Mesela bkz: Ebû Davud, menâsik 65, 2/455-464.

23 Mesela bkz: Tirmizî, cenâiz 55, 3/365.

24 Mesela bkz: Nesâî, taharet 123, 1/107-108.

25 İbn Mâce, mukaddime 9, 1/25.

26 Mesela bkz: Dârimî, mukaddime 23, 1/61.

27 Mesela bkz: Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/310-311.

28 Mesela bkz: İmâm Mâlik, Muvatta', cuma, hadis no: 21, 1/112.

gibi önde gelen muhaddisler, eserlerinde onun rivayetlerine de yer vermişlerdir. Gerek İmam Malik gerekse Buhârî'nin bu tercihleri hakkında ise,²⁹ kaynaklarımızda kesin bir bilgi bulunduğunu söylemek mümkün değildir.

Hakkında Kullanılan Ta'dîl İfadeleri

Tespit edebildiğimiz kadarıyla Sünnî kaynaklarda Ca'fer es-Sâdık'a yönelik eleştiriler daha ziyade ta'dîl yönündedir. Şimdi bunları genel hatlarıyla görelim:

Ca'fer es-Sâdık'ın hadisciliği hakkında ilk yorum yapanlar öğrencileridir. Mesela Ebû Hanife (öl: 150), 'Ca'fer b. Muhammed es-Sâdık'tan daha fakih birini tanımadım' diyerek;³⁰ İmam Mâlik (öl: 179), 'Ca'fer es-Sâdık'ı ya namaz kılarken, ya oruç tutarken ya da Kur'ân okurken gördüm ve asla abdestsiz hadis rivayet etmezdi' diyerek;³¹ Yahyâ b. Saîd el-Kattan, 'hıfzının (zapt'ının) kuvvetli olduğunu³² ve yalancı (kezûb) olmadığını' belirterek³³ onu ta'dîl etmişlerdir. Cafer es-Sâdık'ın hadisciliği hakkında fikir beyan eden ilk alimlerden biri de İmâm Şâfiî (öl: 204)'dir. İshak b. Râhûye (öl: 238)'nin naklettiğine göre Şâfiî, aralarında geçen bir tartışmaya (münazara) göre değerlendirildiğinde, Ca'fer es-Sâdık'ın sika³⁴ olduğunun söylenebileceğini belirtmiştir.³⁵ İlk münekkid muhaddislerden Yahyâ b. Mâîn (öl: 233) de Ca'fer es-Sâdık'ın sika ve me'mûn³⁶ olduğuna hükmedenlerdendir.³⁷ Aynı şekilde Nesâî (öl: 303) de onun sika olduğunu belirtmiştir.³⁸

Yine ilk münekkid muhaddislerden İclî (öl: 261), sika ravilere yer verdiği "Ma'rifetü's-Sikât" adlı eserinde, Ca'fer es-Sâdık'ı ta'dil sadedinde

29 Buhârî'nin Sahih'ine Ca'fer-i Sâdık'ın isnadında yer aldığı hadisleri tahrîç etmemesinin sebebi olarak, onun hadîs rivayeti hususunda zayıf oluşu değil, meclisine girip çıkan bazı kimselerin, kendisinin söylemediği münker ve mevzû hadisleri ona isnad etmeleri, gösterilmektedir (bkz: Ünal, İ. Hakkı, "Ca'fer es-Sâdık-Ebû Hanife Münâsebeti Çerçevesinde Özlenen İslâmî Birlik", İlim ve Sanat Dergisi, Sayı 35-36, Temmuz 1992, s. 88; Öz, "Ca'fer es-Sâdık" md, 7/1.

30 İbn Adiyy, Duafâu'r-Ricâl, 2/556; Mizzi, Tehzîbü'l-Kemâl, 5/79; Zehebî, Siyer, 6/258.

31 İbn Hacer, Tehzîb, 1/385-386.

32 İbn Adiyy, Duafâu'r-Ricâl, 2/555.

33 İbn Adiyy, Duafâu'r-Ricâl, 2/555; Mizzi, Tehzîbü'l-Kemâl, 5/76-77.

34 Sika: Hadis ilminde, adâlet ve zapt sahibi ravilere verilen bir ad olup, ta'dîl lafızlarının en başında gelen ifadelerden biridir. Bkz: Uğur, Mücteba, Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü, TDV. Yay., Ankara 1992, s. 359-360.

35 Râzî, Cerh ve't-Ta'dîl, 2/487; Mizzi, Tehzîbü'l-Kemâl, 5/77; Zehebî, Siyer, 6/256-257.

36 Me'mûn: Me'mûn: Raviler hakkında, hadis rivayeti açısından güvenilen, emniyetli anlamında kullanılan bir ta'dîl ifadesidir. Bkz: Uğur, Ansiklopedik Hadis Terimleri, s. 216.

37 İbn Adiyy, Duafâu'r-Ricâl, 2/ 555. Ayrıca bkz: Suyûtî, Abdurrahman b. Ebî Bekr Celâleddîn, İsâfu'l-Mubatta' bi Ricâli'l-Muvatta', Mektebetü't-Ticâriyyeti'l-Kübâ, Mısır 1964, s. 7.

38 İbn Hacer, Tehzîb, 1/385-386.

şu rivayeti nakleder: “Öğrencilerinden Hafz b. Gıyâs (öl: 195) şöyle demiştir: Basra’ya vardığımda Basralılar bana Ca’fer b. Muhammed es-Sâdık, Eş’as b. Sevâr ve Eş’as b. Abdülmelik’den hadis nakletmememi söylediler. Ben de onlara: Hz. Peygambere akrabalığı ve faziletinden dolayı Ca’fer es-Sâdık’ın hadislerini terk edemem. Eş’as b. Sevâr’a gelince o, Kûfe’den yani bizden biridir. Dolayısıyla onun hadislerini de terk edecek değilim. Eş’as b. Abdülmelik ise, Basralı’dır. Onun hakkında kararı size bırakıyorum” dedim.³⁹ İclî burada, Hz. Peygambere akraba olduğu için Ca’fer es-Sâdık’ın adalet sahibi bir ravi olarak değerlendirilmesi gerektiği hususuna işaret etmektedir.

Bir başka münekkid muhaddis İbn Hibbân (öl:354), sika ravilere işaret ettiği “Kitâbu’s-Sikât” adlı eserinde Ca’fer es-Sâdık’a da yer vermekte ve onun hakkında şunları kaydetmektedir: “Babasından hadis rivayet etmiştir. Fıkıh, ilim ve fazilet bakımından Ehli Beyt’in önde gelenlerindedir. Çocuklarının ondan rivayet ettiği hadisler hariç, diğer rivayetleri delil olarak kullanılır. Çünkü çocuklarının ondan yaptığı rivayetlerde, çokça münkerler (menâkîr)⁴⁰ bulunmaktadır. İbn Cüreyc, İmam Malik, Şu’be, Süfyân es-Servî, İbn Uyeyne, Vehb b. Hâlid ve diğer sika ravilerin ondan rivayet ettikleri hadisleri itibar⁴¹ için topladım ve gördüm ki, onlarda sebt (güvenilir) ravilerin rivayetiyle (müstakîm)⁴² çelişen bir şey yok. Ancak çocuklarının ondan rivayetlerinde, Ca’fer es-Sâdık’ın babasından ve dedesinden naklettiklerinin hilafına olanları, yani onlara ait rivayetlerde olmayan şeyleri gördüm.⁴³ Başkalarının onu karalamak için ileri sürdüğü argümanları ise ona yakıştırmak muhaldir, imkânsızdır”.⁴⁴ İbn Hibbân burada, Ca’fer es-Sâdık’ın çocuklarının, babalarının kendilerine nakletti-

39 İclî, Ahmed b. Abdullah b. Sâlih, Ma’rifetü’s-Sikât, thk: Abdülalîm Abdülazîm el-Büstevî, Mektebetü’l-Dâr, Medine 1985, 1/271. Başka kaynaklarda bu rivayette yer alan kişiler, haklarında söylenenler ve rivayeti nakledenlerde bazı farklılıklar söz konusudur. Bu da bize, bazı rivayetlerin nasıl evrildiğini, üzerlerinde değişiklikler yapıldığını açıkça göstermektedir. O rivayetler için bkz: İbn Adıyy, Duafâu’r-Ricâl, 2/555; Mizzî, Tehzîbü’l-Kemâl, 5/78; Zehebî, Siyer, 6/257.

40 Menâkîr: Zayıf bir ravinin kendisinden daha iyi durumda olan bir raviye muhalif rivayetine münker denir. Çoğulu menâkîr’dır. Geniş bilgi için bkz: Aydınlı, Abdullah, Hadis İstılahları Sözlüğü, Hadisevi, İstanbul 2006, s. 215.

41 İtibar: Hadisin aynısının veya benzerinin başka yollardan rivayet edilip edilmediğini ortaya çıkarmak için araştırma yapmak, hadisin başka senedlerini araştırmak. Bkz: : Aydınlı, Hadis İstılahları Sözlüğü, s. 158.

42 Müstakîm: Sahih yahut hasen olan hadis hakkında kullanılan bir ifade. Bkz: Aydınlı, Hadis İstılahları Sözlüğü, s. 228.

43 İbn Hibbân, Ahmed Ebû Hâtim et-Temîmî el-Büstî, Kitâbu’l-Mecrûhîn Mine’l-Muhaddisîn, thk: Muhammed Abdülmecîd es-Selîfî, Riyâd 2000, 6/131-132.

44 İbn Hacer, Tehzîb, 1/385-386.

ği hadislerin metin ve senetlerinde değişiklikler yaptıklarına, dolayısıyla o rivayetlerin delil olarak kullanılamayacağına işaret etmektedir.

İbn Ebî Hatim (öl:327) ise, babası Ebû Hâtim er-Râzî (öl:277)'ye Ca'fer b. Muhammed es-Sâdık, Süheyl b. Ebî Sâlih ve 'Alâ'nın babalarından rivayet ettikleri hadislerin hangilerininin daha sağlam olduğu sorulduğunda o, bu konuda hiç kimsenin Ca'fer es-Sâdık'ın seviyesine çıkamayacağı şeklinde görüş bildirdiğini ve ayrıca babası Ebû Hâtim'in: "Ca'fer es-Sâdık sika bir ravidir ve onun gibi biri soruşturulmaz" dediğini nakletmiştir.⁴⁵ İbn Şâhin (öl:385) de aynı şekilde Osman b. Ebî Şeybe (öl:239)'nin Cafer es-Sâdık gibi birinin cerh-ta'dîl açısından sorgulanamayacağını, sika ravilerin ondan rivayet ettiği hadisler çerçevesinde, elbette sika bir ravi olduğunu söylediğini aktarmaktadır.⁴⁶

Ca'fer es-Sâdık'ı sika ve sadûk kabul edenlerden biri de Zehebî (öl:-748)'dir. Zehebî bu görüşünü Ca'fer es-Sâdık'ı diğer bazı hadis ravileriyle karşılaştırarak dile getirmekte ve şunları söylemektedir: "Ca'fer es-Sâdık, sağlamlıkta Şu'be kadar olmasa da, Süheyl ve İbn İshâk'tan daha sika'dır. Hadis rivayeti açısından İbn Ebî Zî'b ve benzerleri ayarındadır".⁴⁷

"Ca'fer es-Sâdık'ın rivayet ettiği hadislerin sayısı pek çoktur. Ancak Ca'fer es-Sâdık, hadiste delil olarak kabul edilmez ve zayıf bir ravidir. Çünkü bir defasında Ca'fer es-Sâdık'a, naklettiğin hadisleri babandan mı duydu" diye sorulmuş, o da "evet" demiştir. Başka bir defasında sorulduğunda ise "babamın kitaplarından buldum" demiştir". İbn Hacer (öl: 852), İbn Sa'd'a ait olduğunu belirttiği bu görüşleri aktardıktan sonra, Ca'fer es-Sâdık'ın adalet sahibi bir ravi olduğunu savunmak için şu yorumu yapmaktadır: "Muhtemeldir ki bu iki soru da farklı iki hadis hakkındadır. Birinci soruda, gerçekten duyduğu hadisi "işittim" diyerek cevaplamış, ikinci soruda da hadisi bizzat duyarak değil, babasının kitabından bulduğunu (vicâde) açıkça belirtmiştir. Bu da onun sağlamlığının (tesebbüt) delilidir". Öte yandan İbn Hacer, Sâcî'nin de Ca'fer es-Sâdık'ı sadûk ve me'mûn olarak değerlendirdiğini ve sika ravilerin ondan rivayet ettiği hadislerin sağlam (müstakîm) olduğunu ileri sürdüğüne işaretlerle⁴⁸ bu konudaki haklılığını delillendirmeye çalışmıştır. İbn Hacer görüşlerini desteklemek için aynı yerde İbn Adıyy (öl: 365)'in Ca'fer es-Sâdık hakkındaki şu sözlerini de nakleder: "Ca'fer es-Sâdık'ın

45 Râzî, Cerh ve't-Ta'dîl, 2/487; Mizzî, Tehzîbü'l-Kemâl, 5/78; Zehebî, Siyer, 6/257.

46 İbn Şâhin, Târihu Esmâ'is-Sikât, s. 85

47 Zehebî, Siyer, 6/257.

48 İbn Hacer, Tehzîb, 1/386; İbn Adıyy, Duafâu'r-Ricâl, 2/558.

babası veya babasının babaları vasıtasıyla Câbir'den onun da Hz. Peygamber'den naklettiği bir çok hadis bulunmaktadır. Aynı şekilde ehli beyt hakkındaki rivayetlerin yazılı olduğu nüshaları da bulunmaktadır. İbn Cüreyc, Şu'be ve diğerleri gibi hadis imamları ondan hadis nakletmişlerdir".⁴⁹

Mezhepler ve dinler tarihçisi Şehristânî (öl:548) de Ca'fer es-Sâdık'tan övgüyle bahsederken şunları söylemektedir: "O, dîn hakkında derin bilgi sahibi, hikmet hakkında mükemmel edeb sahibi, dünya hakkında son derece zühd sahibi, şehvetlerden son derece kaçınan biriydi. Kendine gönülden bağlananların yetişmelerini sağlayacak ve dostlarına ilimlerin esrarını öğretecek kadar Medîne'de ikamet etti. Sonra da Irak'a gidip bir müddet orada kaldı.⁵⁰ Anne tarafından da Ebû Bekir es-Sıddık'a mensuptur".⁵¹

Ca'fer es-Sadık'ın ayrıca hadiste seyyid, nebîl (asîl-mükemmel), imâm gibi özellikleri haiz olduğu⁵² ve dinine saldırdığı veya aşağıladığı hakkında herhangi bir şeyin duyulmadığı⁵³ dile getirmiştir.

Rical tenkidi ile ilgili kaynaklarımızda, Ca'fer es-Sâdık'ı dolaylı olarak ta'dîl ettiği anlaşılan bazı görüşler de yer almaktadır. Onlardan bir kısmı şu şekildedir:

"Amr b. Ebî Mikdâm şöyle demiştir: Ca'fer b. Muhammed'e baktığımda, onun peygamberlerin soyundan geldiğini anladım".⁵⁴

"Amr b. Sâbit, Ca'fer b. Muhammed'i Cemre-i Uzmâ'nın yanında durmuş "bana sorunuz, bana sorunuz" derken gördüğünü belirtmiştir.⁵⁵

"Salih b. Ebi'l-Esved, Ca'fer es-Sâdık'ın: "Beni kaybetmeden, bana sorunuz. Çünkü, ben öldükten sonra hiç kimse size bu gibi hadisleri nakletmeyecek" dediğini nakletmiştir".⁵⁶

49 Mizzî, Tehzîbü'l-Kemâl, 5/78.

50 Ca'fer es-Sâdık'ı Hz. Peygambere bağlayan silsile şu şekildedir: Ca'fer es-Sâdık – Muhammed el-Bâkir- Ali Zeynu'l-Âbidîn- Hüseyin- Fatıma/Ali- Hz. Muhammed (Bkz: Hodgson, M.G.S., İslâm'ın Serüveni Bir Dünya Medeniyetinde Bilinç ve Tarih (Çev: Komisyon), İz Yay., İstanbul 199, 1/212).

51 Şehristânî, Ebi'l-Feth Muhammed b. Abdilkerîm, el-Milel ve'n-Nihal, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1993, 1/193-194.

52 Zehebî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman, er-Ruvâtü's-Sikâti'l-Mütekellemü Fîhim, thk: Muhammed İbrahim el-Mavsilî, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut 1992, s. 75-76.

53 Zürcânî, Muhammed b. Abdülbakî b. Yusuf, Şerhu'z-Zurkânî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1411, 1/333.

54 İbn Adiyy, Duafâu'r-Ricâl, 2/555; Mizzî, Tehzîbü'l-Kemâl, 5/78; Zehebî, Siyer, 6/257; İbn Hacer, Tehzîb, 1/385-386.

55 İbn Adiyy, Duafâu'r-Ricâl, 2/556; Mizzî, Tehzîbü'l-Kemâl, 5/79; Zehebî, Siyer, 6/257.

56 Mizzî, Tehzîbü'l-Kemâl, 5/79; Zehebî, Siyer, 6/257.

“Ca’fer es-Sâdık: Vallahi, insanların bize sorduğu her sorunun cevabını bilemeyiz. Bizim dışımızda, o sorunun cevabını daha iyi bilenler mutlaka vardır” demiştir.⁵⁷

Son dönem araştırmacılarından M. Hodgson da Ca’fer es-Sâdık’ın hadis’i ve fık’h’ı sadece kendi taraftarlarına ve özel takipçilerine (Şia-Ca’ferî) değil, Sünnîler arasında daha sonra otorite olarak temayüz eden hadis alimlerine de öğrettiğine dikkat çekmektedir.⁵⁸

Ca’fer es-Sâdık’ı doğrudan veya dolaylı olarak ta’dîl eden bütün bu rivayetlerin yanında, Buhârî,⁵⁹ Nesâî,⁶⁰ İbnu’l-Cevzî⁶¹ Dârakutnî⁶² ve Ukaylî⁶³ gibi hadis alimleri, zayıf ravileri ele aldıkları eserlerinde, Ca’fer es-Sâdık’tan bahsetmemişler, dolayısıyla onu mecrûh raviler kategorisinde değerlendirmemişlerdir.

Hakkında Kullanılan Cerh İfadeleri

Ca’fer es-Sâdık hakkında kullanılan cerh ifadelerinin, ta’dil ifadelerine göre daha az olduğu belirtmiştik. Hatta, burada işaret edeceğimiz ifadelerden de açıkça görüleceği üzere, aslında kaynaklarda onu doğrudan cerh eden teknik ifadeler yer almamaktadır. Bunların daha ziyade onu dolaylı olarak cerh eden ifadelerden oluştuğunu söylemek mümkündür. Mesela Ali b. el-Medîni (öl:234)’nin belirttiğine göre, Yahya b. Saîd el-Kattân’a hocası Ca’fer es-Sâdık sorulmuş, o da: “Hakkında, içinde bir şüphe var” demiştir. Ali b. el-Medîni, Mücâlid ile mukayesesini isteyince de: “Mücâlid, Ca’fer es-Sâdık’tan daha çok hoşuma gidiyor” şeklinde cevap vermiş, ama yine de Hz. Peygamberin veda haccını anlatan uzun hadisi⁶⁴ Ca’fer es-Sâdık’tan yazdığını ifade etmiştir.⁶⁵ Ancak Zehebî, Yahya b. Saîd el-Kattân’ın Ca’fer es-Sâdık ile Mücâlid mukayesesine karşı çıkarak, Yahya’nın Mücâlid’e öncelik vermesini, onun Mücâlid’e karşı kayır-

57 Zehebî, Siyer, 6/260.

58 Hodgson, İslâm’ın Serüveni, 1/221.

59 Buhârî, Muhammed b. İsmail, Kitâbu’d-Duafâu’s-Sağîr, thk: Mahmud İbrahim Zâyed, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut 1986.

60 Nesâî, Ahmed b. Ali b. Şuayb, Kitâbu’d-Duafâ ve’l-Metrûkîn, Mahmud İbrahim Zâyed, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut 1986.

61 İbnu’l-Cevzî, Ebu’l-Ferce Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, Kitâbu’d-Duafâ ve’l-Metrûkîn, thk: Ebu’l-Fidâ Abdullah el-Kâdî, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1986.

62 Dârakutnî, Ali b. Ömer b. Ahmed, Kitâbu’d-Duafâ ve’l-Metrûkîn, thk: Muhammed Lütfi es-Sabbâğ, Mektebetü’l-İslâmi, Beyrut 1980.

63 Ukaylî, Ebû Ca’fer Muhammed b. Amr b. Musa, Duafâu Ukaylî, Riyad 2000.

64 İlgili hadis için mesela bkz: Müslim, hacc, hadis no: 147, 1/886-892; Ebû Davud, menâsik 65, 2/455-464.

65 İbn Adiy, Duafâu’r-Ricâl, 2/555; Mizzî, 5/76; Zehebî, Siyer, 6/256.

macı bir davranış sergilemesi olarak kabul eder ve esasen bütün alimlerin Ca'feri Sadık'ın Mücâlid'den daha güvenilir olduğu hakkında ittifak ettiklerini ve Yahya'nın görüşüne de iltifat etmediklerini belirtir.⁶⁶ Zehebî ayrıca "Cafer es-Sâdık'ın bize ulaşan en â'lâ rivayeti, Ömer b. el-Hattâb'ın Mecûsiler hakkında⁶⁷ nasıl davranacağı hususundaki rivayettir" diyerek, esasen diğer rivayetleri hakkında şüpheli bir yaklaşım sergilemektedir. Zehebî bu hadisin âlî⁶⁸ olduğunu ancak senedinde inkıta bulunduğunu belirtmiş, fakat sözkonusu inkıta'nın nerede olduğunu söylememiştir.

Ca'fer es-Sâdık'ın öğrencisi olan Abdülaziz b. Muhammed ed-Derâverdî (öl:187)'nin şöyle dediği nakledilmektedir: "İmam Mâlik, Abbâsiler işbaşına geçinceye kadar, Ca'fer es-Sâdık'tan duyduğu hadisleri rivayet etmemiştir".⁷⁰ Kaynaklarda, bu davranışın sahibi İmam Malik tarafından, niçin böyle davrandığı hususunda ileri sürülmüş herhangi bir gerekçeye rastlayamadık. Fakat muhtemeldir ki İmam Malik, siyâsî kaygılar gerekçesiyle Ca'fer es-Sâdık'ın Emeviler dönemindeki rivayetleri konusunda temkinli olunması gerektiği mesajını vermek istemiş olabilir. Onun bu davranışı, Ca'fer es-Sâdık'ın dolaylı olarak cerhine sebep teşkil eden bir tutum olarak değerlendirilebilir.

Diğer taraftan Ebû Bekr b. Ayyaş'a, zamanına idrak ettiği halde neden Ca'fer es-Sâdık'tan hadis işitmediği sorulunca, şu gerekçeyi ileri sürmüştür: "Ona, rivayet ettiğin hadisleri, ravilerinden bizzat işiterek mi (semâ) rivayet ediyorsun, diye sordüğümüzde, bize: Hayır, onlar babalarımızın kitaplarında bulduğumuz (vicâde) hadislerdir, ravilerinden bizzat işitmedik, derdi".⁷¹ Görünen o ki, Ebû Bekr b. Ayyaş, Ca'fer es-Sâdık'ın rivayet ettiği hadisleri, hocalarından bizzat duymadığı gerekçesiyle, almadığını ileri sürmüş ve Ca'fer es-Sâdık'ı bu ifadelerinden dolayı güvenilmez bulmuştur.

Ca'fer es-Sâdık hakkında dikkat çekici eleştirilerden biri de onun babasından naklettiği merfû hadislerin mürsel⁷² olduğu noktasındadır. Nitekim Ebû Hâtim er-Râzî, Ca'fer es-Sâdık'ın babasından naklettiği "ennen-

66 Zehebî, Siyer, 6/256.

67 İmam Malik, Muvatta', zekat, hadis no: 42, 1/278.

68 Âlî: Aynı metnin birkaç isnadından veya metinleri farklı da olsa birkaç isnaddan ilk kaynağa, diğerlerine oranla daha az ravi ile ulaşan isnad/sened'e âlî isnad adı verilir. Çoğulu "avâli"dir. Bkz: Aydınlı, Hadis Istılahları Sözlüğü, s. 155-156.

69 Zehebî, Siyer, 6/268.

70 Mizzî, Tehzîbü'l-Kemâl, 5/76.

71 İbn Adiyy, Duafâu'r-Ricâl, 2/555; Mizzî, Tehzîbü'l-Kemâl, 5/77; Zehebî, Siyer, 6/256.

72 Mürsel Hadis: Tâbiûn'dan olan birinin, sahabeyi atlayarak, hadisi doğrudan Hz. Peygamberden duymuş gibi aktardığı hadislere verilen addır. Geniş bilgi için bkz: Polat, Selahattin, Mürsel Hadisler ve Delil Olma Yönünden Değeri, TDV., Ankara 1985.

nebiyye (ان النبي)” ifadesiyle başlayan hadislerin mürsel olduğunu belirtmiştir.⁷³ Anlaşılan o ki, Ebû Hâtim’e göre Ca’fer es-Sâdık’ın babası, Hz. Peygamber’le karşılaşmamış ve ondan hadis duymamıştır. Dolayısıyla Hz. Peygamber’i duymuş veya görmüş gibi yaptığı rivayetler, mürsel olarak değerlendirilmiştir.⁷⁴ Oğlu İbn Ebî Hâtim’in belirttiğine göre de Ebû Hatim, isnadında Cafer’es-Sâdık’ın yer aldığı bazı hadisleri tenkid etmiştir.⁷⁵ Mesela Ebû Hâtim, “Abdülvehhâb es-Sekafi – Ca’fer es-Sâdık – Babası” şeklindeki sened ile nakledilen: “Hz. Peygamber bir şahid ve bir yemin ile hüküm verirdi”⁷⁶ hadisini, mürsel olarak değerlendirmiştir.⁷⁷

Öte yandan Ca’fer es-Sâdık’tan hadis nakleden ravilerden bazıları da Sünnî alimlerce cerh edilmiştir. Mesela bunlardan biri olan Yahya b. Müsâvir, Ezdî tarafından kezzâb (çok yalancı) olarak nitelendirilmiştir.⁷⁸ Yahya b. Zekeriya (Yahyâ Ebû Zekeriya)’nın da Ca’fer es-Sâdık’ın adını kullanarak bâtil haberler naklettiği belirtilmektedir.⁷⁹ Bunlara ilaveten Ma’bed b. Amr’ın yine Ca’fer es-Sâdık’ın adını kullanarak, Hz. Fatıma’nın zıfâfı ile ilgili yalan rivayette bulunduğu,⁸⁰ Muhammed b. Ubeyd b. Sa’lebe’nin de, Ca’fer es-Sâdık’ın adını kullanarak Muaviye hakkında, sâkit (asılsız) haberler naklettiği beyan edilmektedir.⁸¹

Hadis/Sünnet Anlayışı

Ca’fer es-Sadık’ın hadis ve sünnet hakkındaki görüşlerine, genel hatlarıyla işaret ettiğini düşündüğümüz, Ebû Zehra’nın verdiği şu yorumsal bilgiler ışığında değinmek istiyoruz. Ebû Zehra’nın belirttiğine göre, tıpkı Ebû Hanife’de olduğu gibi, Ca’fer es-Sadık’ın da bir hüküm çıkarma (istinbât) metodu bulunmaktaydı. O da İslam Dini’nin temel kaynağının Kur’ân-ı Kerîm olduğunu, hadislerin/sünnetin ise ikincil konumda olduğunu, bu iki kaynak arasında bir çelişki söz konusu olduğunda ise sünnetin terk edileceği fikrini benimsiyordu.⁸² Ebû Zehra bu sonuca Ca’fer es-Sadık’ın “el-Kâfi” de

73 Râzî, İbn Ebî Hâtim, Kitâbu’l-İlel, thk: Komisyon, Riyad 1426, 2/350.

74 Bkz: Râzî, İlel, 4/254.

75 Bkz: Râzî, İlel, 2/403, 404; 3/523-524; 4/432; 6/187.

76 Hadis için bkz: Tirmizî, ahkâm 13, 3/628; İbn Mâce, ahkâm 31, 2/793; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/305.

77 Bkz: Râzî, İlel, 4/254.

78 İbn Hacer, Lisânü’l-Mîzân, 6/276.

79 İbn Hacer, Lisânü’l-Mîzân, 6/253

80 Zehebî, Mîzânü’l-İtidâl fî Nakdi’r-Ricâl, thk: Muhammed el-Becâvî, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut 1963, 4/141; İbn Hacer, Lisânü’l-Mîzân, 6/59.

81 Zehebî, Mîzân, 3/239; İbn Hacer, Lisânü’l-Mîzân, 5/276.

82 Ebû Zehra, Cafer Sadık, s. 235.

yer alan şu sözlerine istinaden ulaştığını ifade etmektedir: “Yüce Allah Kur’an’da, her şeyin açıklamasını inzal etmiştir.⁸³ Hatta kulların ihtiyaç duyabilecekleri hiçbir şeyin açıklamasını atlamamıştır. Öyle ki bir kulun “Keşke Kur’an’da şu da indirilmiş olsaydı” diyebileceği hiçbir şey yoktur. Çünkü Allah o konu hakkında da beyanda bulunmuştur”.⁸⁴ “İki kişinin birbiriyle ihtilaf etikleri hiçbir şey yoktur ki Kur’an’da çözümü bulunmasın. Lakin buna insanların aklı ermiyor”.⁸⁵ “Hz. Peygamber Mina’da insanlara hitab ediyor ve şöyle diyordu: Ey insanlar. Ey insanlar! Benden size Kur’an’a uygun bir söz iletiştiği vakit biliniz ki onu ben söylemişimdir. Kur’ana muhalif bir söz iletiştiğinde ise biliniz ki o benim sözüm değildir”.⁸⁶ Bu üç rivayetten anlaşılan odur ki Ca’fer es-Sâdık hüküm istinbatında öncelikli olarak Kur’an’ı kaynak kabul etmekte, hadis veya sünneti ise ikinci kaynak olarak değerlendirmektedir. Bu da İslam alimlerinin ittifakıyla kabul edilen metodolojiyle aynı görünmektedir. Ebû Zehra, Ca’fer es-Sâdık’ın Kur’an ve Sünnet/Hadis arasındaki ilişki hakkındaki görüşünü de şu üç madde toplamaktadır:

1. Kur’an, şer’î hükümlerin temelidir. Hadis olarak ne varsa bu temel kaynağa mülahaktır.

2. Kur’an ilmi, bakışı çok derin olan ve onun içindeki her şeyi anlayabilen araştırmacıya muhtaçtır.

3. Kur’an, sünnetten öncedir. Sünnet’e hakim olan Kur’an’dır. Sünnet, her ne kadar Kur’an’ı açıklayıcı ve tefsir edici olsa da, Kur’an’a tabidir.⁸⁷

Öte yandan Ca’fer es-Sâdık’a isnad edilen bazı rivayetlerde, yukarıda belirtilenlerden farklı olarak, onun Kur’anı ve sünneti eşit değerde kabul ettiği hükmüne varmak da mümkündür. Bu rivayetlerde “Kur’an’da ve sünnette her şeyin mutlak surette yer aldığı” belirtilmekte⁸⁸ ve “Allah’ın kitabı ve Hz. Muhammed’in sünnetine muhalefet edenin de mutlak surette kafir olacağı⁸⁹ vurgulanmaktadır.

Bunlardan başka Ca’fer es-Sâdık’ın, hadisler arasında nesh’in söz konusu olabileceğini,⁹⁰ ayrıca aynı konuda birbirine zıt hüküm bildiren hadislerin bulunabileceğini (ihtilâfu’l-hadîs), böyle bir durumla karşılaşıldı-

83 Benzer ifade için bkz: 16. Nahl, 89.

84 Küleynî, Kâfi, 1/113.

85 Küleynî, Kâfi, 1/114.

86 Küleynî, Kâfi, 1/123.

87 Ebû Zehra, Cafer Sadık, s. 236

88 Mesela bkz: Küleynî, Kâfi, 1/114.

89 Küleynî, Kâfi, 1/124.

90 Küleynî, Kâfi, 1/118-119

ğında ise son söylenen hadis ile amel edilmesinin uygun olacağı fikrini kabul ettiği görülmektedir.⁹¹

Diğer taraftan Ca'fer es-Sâdık, çok hadis rivayet etmenin karşısında olduğunu, Süfyân es-Sevrîye verdiği şu nasihatle dile getirmektedir: “İbn Ğazevân'ın naklettiğine göre bir keresinde Süfyân es-Sevrî, Ca'fer es-Sâdık'a: “Bana bir hadis nakletmezsen buradan kalkmayacağım” demişti. Ca'fer es-Sâdık' ta ona: “Tamam, sana hadis nakledeyim. Ancak (sayısal olarak) çok fazla hadis nakletmenin sana ne hayrı olacak?. Bak Ey Süfyân! Allah sana, devam etmesini ve sürekli olmasını istediğin bir nimet verdiğinde, Allah'a olan hamd ve şükrünü çoğalt. Çünkü Yüce Allah kitabında : “Eğer şükrederseniz, elbette nimetimi artıracam”⁹² buyuruyor. Rızkında azalma veya gecikme olduğunda da çok istiğfar et/bağışlanmanı iste. Çünkü Allah şöyle buyuruyor: “Rabbinizden mağfiret dileyin, çünkü O, çok bağışlayıcıdır. Mağfiret dileyin ki, üzerinize gökten bol bol yağmur yağdırsın, mallarınızı çoğaltsın...”.⁹³ Yönetici veya başkası tarafından istemediğin bir işe musallat kılındığın zaman da, "lâ havle velâ kuvvete illâ billâhi" de. Çünkü bu söz sıkıntıdan çıkış yolu bulmanın ve cennet hazinelerinin anahtarıdır".⁹⁴ Zehebî diyor ki, "Bu, eğer İbn Ğazevân uydurmadıysa, güzel bir hikaye. Çünkü İbn Ğazevân yalancı (kezzâb) dır".⁹⁵

Şia Kaynaklarındaki Hadislerinin Özellikleri

Araştırmamızın son kısmında, Ca'fer es-Sâdık'ın şii kaynaklardaki rivayetlerinin özellikleri hakkında, yine Muhammed Ebû Zehra'nın yapmış olduğu önemli tespitlere yer vermek istiyoruz. Ebû Zehra'ya göre onun şia kaynaklarında yer alan rivayetleri/sözleri şu dört özellikten birini taşımaktadır:

1. Sünnî kaynaklarda yer alan hadislere/rivayetlere uygunluk gösterenler. Bu sözler hiçbir itiraza mahal bırakmayacak şekilde Ca'fer es-Sâdık'a aittir. Çünkü bu konuda, alimlerin sözleri birbirini desteklemektedir.

2. Allah'ın kitabına ve tevatüren gelen hadislere kesinlikle aykırı olan, itibar edilip alınması dini kötölemek anlamına gelecek olan rivayetler.

91 Küleynî, Kâfi, 1/120.

92 14. İbrahim, 7.

93 71. nuh, 10-12.

94 Zehebî, Siyer, 6/261. Zehebî bu sözü naklettikten sonra şu dikkat çekici yorumu yapmaktadır: “Bu, eğer İbn Ğazevân uydurmadıysa, güzel bir hikayedir. Çünkü İbn Ğazevân yalancı (kezzâb)dır”.

95 Zehebî, Siyer, 6/261.

Hiç kuşkusuz bu rivayetler kabul olunmaz. Sözelimi, Küleynî'nin Kur'an hakkında Ca'fer es-Sâdık'tan yaptığı rivayet gibi.⁹⁶

3. Şia kaynaklarında yer alan ve birbiriyle çelişik olanlar. Bu rivayetlerin bir kısmı cumhurun rivayetleri ile uygunluk gösterirken, bazıları onlarla çelişki arz etmektedir. Biz bu konuda cumhura ters düşen rivayet yerine, onlarınkine uygun olan rivayeti tercih ediyoruz. Sözelimi Ca'fer es-Sâdık'tan 'varise hem vasiyet edilebileceği hem de vasiyet edilemeyeceği' şeklinde birbiriyle çelişen iki rivayet nakledilmiştir. Ancak bu iki görüşten birincisi cumhurun rivayetine uymamaktadır. Oysa ikincisi cumhurun görüşü ile uygunluk göstermektedir.

4. İmamiyye kitaplarında Ca'fer es-Sâdık'tan tek rivayet olarak yer alan ve Kur'an ve sünnete aykırı olmayan rivayetler. İşte biz bu rivayetleri alıyoruz ve reddetmiyoruz.⁹⁷

SONUÇ

Sünnî alimler Ca'fer es-Sâdık'ı gerek hadis rivayet ehliyeti gerekse ahlakî açıdan övgü dolu ifadelerle taltif etmişlerdir. Onun rivayet ettiği hadisler sadece şia kaynaklarında değil, Buhârî hariç, diğer önde gelen meşhur muhaddislerin hadis kitaplarının tamamında da tahrîç edilmiştir. Bunlar arasında İmam Malik, İmam Şâfiî, Abdurrazzâk b. Hemmâm, Ahmed b. Hanbel, Dârimî, Müslim, Ebû Davud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, İbn Huzeyme, İbn Hibbân, İbn Ebî Şeybe, Ebû Avâne, Beyhakî, Dârakutnî, Hâkim Nisâbü'rî gibi tanınmış muhaddisleri saymak mümkündür.

Ca'fer es-Sâdık'ı ta'dil eden muhaddisler onu sika, me'mûn, imâm, fakîh, seyyid, asîl, mükemmel, ilim ve fazilet sahibi, abdestsiz hadis rivayet etmeyen, dinine bağlı, peygamber soyundan gelen, kendine güvenen ve ilim konusunda kibirli olmayan biri olarak kabul etmişlerdir. Öte yandan, Sahîh'inde hadislerini tahrîç etmemesine rağmen Buhârî, Nesâî, İbnü'l-Cevzî, Dârakutnî ve Ukaylî gibi Sünnî alimler de, zayıf ve güvenilme-yen ravilerin isimlerini sıraladıkları eserlerinde, Ca'fer es-Sâdık'tan bahsetmemişler, dolayısıyla onu mecrûh raviler kategorisinde değerlendirmemişlerdir. Netice itibariyle Ca'fer es-Sâdık, Sünnî kaynaklarda da daima övgüyle anılan ilmî bir şahsiyet olarak kabul edilmiştir.

96 Kanaatimizce Ebû Zehra burada, Küleynî'nin Cafer Sadık'a isnadla naklettiği ve Kur'an'ın 17.000 ayet olarak nazil olduğu şeklindeki rivayeti kastediyor. Rivayet için bkz: Küleynî, Kâfî, 2/597.

97 Ebû Zehra, Cafer Sadık, s. 22-23.

Buna mukabil, görebildiğimiz kadarıyla Ca'fer es-Sâdık'ı açık bir cerh ifadesi kullanarak cerh eden herhangi bir Sünnî alim bulunmamaktadır. Sadece öğrencisi Yahya b. Saîd el-Kattân, “onun hakkında içimde bir şüphe var. Bana göre Mücâlid, hadiste ondan daha iyidir” demiş, fakat onun bu sözü daha sonra Zehebî tarafından çürütülmüştür. Ca'fer es-Sâdık hakkında yapılan eleştiriler daha çok, ‘karşılaşmadığı kişilerden hadis naklettiği’ noktasındadır. Mesela Ebû Bekr b. Ayyâş, bu gerekçeyle onun hadislerini almadığını belirtmiştir.

Netice itibariyle, sünnî kaynaklarda yapılan çoğu eleştirilerin aslında doğrudan Ca'fer es-Sâdık değil, daha ziyade Ca'fer es-Sâdık'tan hadis alan veya onun hadis aldığı kişiler hakkında olduğunu söylemek mümkündür. Kanaatimizce bu durum, zihinlerde, eleştirilen kişi sanki Ca'fer es-Sâdık'mış gibi yanlış bir intiba uyandırmaktadır. Halbuki Ca'fer es-Sâdık, şîî alimler gibi, sünnî alimler tarafından da ta'dil edilmiş bir hadis ravisi olarak kabul edilmektedir.